

УДК: 94 (477) "XIX – XX"
ББК: 63.3 (4 Укр) 52

Ігор ГУРАК

РУРП (УРП) ТА УКРАЇНСЬКЕ СТУДЕНТСТВО (1890 – 1914 рр.)

У статті досліджується співпраця українських студентів та представників радикального руху протягом 1890–1914 рр. Основну увагу автор зосереджує на висвітленні ролі студентства у процесі заснування і формування ідеологічної основи Русько-української радикальної партії. Проаналізовано також взаємовідносини між студентською молоддю та Українською радикальною партією на початку ХХ ст.

Ключові слова: радикальний рух, студентська молодь, Русько-українська радикальна партія, Східна Галичина, Українська радикальна партія.

У кінці ХІХ ст. розпочався третій політичний етап національного відродження галицьких українців, у ході якого відбувалося формування партійно-політичної системи. Першою українською партією у Східній Галичині, як і загалом на всіх територіях, заселених українцями чи то в Австро-Угорській, чи Російській імперіях, була Русько-українська радикальна партія (далі – РУРП). З часу створення і до Першої світової війни вона, поряд з Українською соціал-демократичною партією (далі – УСДП), репрезентувала політичні сили “лівого” спрямування у партійній структурі й користувалася значною популярністю серед різноманітних прошарків галицького суспільства. Важливе місце у житті РУРП традиційно займала студентська молодь.

Дослідники історії галицького студентства В.Благий, Р.Ковалюк та В.Леник підготували низку робіт¹, що комплексно показують діяльність молоді або присвячені її громадсько-політичній активності. Однак вищеокреслена проблема не отримала у них належного висвітлення та оцінки. Окремо можна виділити статтю Я.Грицака “Молоді” радикали в суспільно-політичному житті Галичини², в якій через призму діяльності “молодих” подається участь студентів у формуванні та перших кроках РУРП.

Зазначені обставини обумовили появу даної розвідки, метою якої є усесторонній аналіз взаємодії та взаємовпливів українського студентства й радикальної партії впродовж 1890–1914 рр. У статті зроблена спроба висвітлити місце студентства у процесі творення ідейних засад РУРП, простежити вплив радикальних ідей на студентське середовище, показати контакти між студентами та партією напередодні Першої світової війни.

Радикальні ідеї завжди були близькі українській студентській молоді Східної Галичини. Не випадково, починаючи від зародження радикального руху, представники студентства відігравали у ньому важливу роль. Зокрема, саме з діяльністю студентів І.Франка, М.Павлика, І.Мандичевського та їх товаришів пов’язана поява у другій половині 1870-х рр. у політичному спектрі Галичини радикальної течії³. Також чільне місце у діяльності радикалів займали студенти впродовж 1880-х рр.: вони були задіяні у робітничому та селянському рухах⁴, займалися видавництвом радикальних періодичних видань⁵ тощо. Крім того, з кінця 1887 р. студенти, що сповідували радикальні погляди, в організаційному відношенні стали найвпливовішою групою серед українських слухачів вищих навчальних закладів Галичини⁶.

Новий етап у житті радикальної течії розпочався на рубежі 1880–1890-х рр. Для нього характерним було зростання організованості політичного руху, що у кінцевому підсумку привело до формування РУРП. Зазначимо, що перші кроки у плані об’єднання представників радикального напрямку були здійснені членами студентських товариств “Академічне братство” та “Братня поміч слухачів політехніки”. У 1888 р. вони розпочали видавництво періодичних видань під назвами “Наукова бібліотека” та “Товариш” і в обох випадках до роботи у редакціях часописів запрошували І.Франка та М.Павлика. І хоча через фінансові труднощі та непорозуміння між молоддю і старшими діячами часописи довго не проіснували й було видано тільки два номери “Наукової бібліотеки” та один “Товариша”⁷, ці спроби творення єдиного центру дали свої позитивні результати.

Починаючи із січня 1890 р., після попередніх переговорів між представником так званого “Коломийського гуртка” С.Даниловичем та І.Франком і М.Павликом, надані особи почали видавати журнал “Народ”. Одразу ж до співпраці з ним були залучені представники студентської молоді: В.Охримович, Є.Левицький та М.Ганкевич⁸. Існування періодичного органу, який об’єднував представників кількох розрізнених груп, що практично становили основу радикальної течії (на думку сучасного американського дослідника Дж.-П.Химки, до 1890 р. радикальний рух можна уособлювати з діяльністю трьох груп: початківцями соціалістичної течії І.Франком і М.Павликом, представниками “Коломийського гуртка” С.Даниловичем, Т.Окуневським та І.Герасимовичем, а також численною групою радикально налаштованих студентів⁹), був підготовчим кроком до створення політичної партії. Зазначимо, що появи РУРП передували студентські збори у липні 1890 р., на яких В.Будзиновським була висунута пропозиція розпочати організаційну роботу щодо заснування партії. Додамо, що збори відбулися на квартирі І.Франка, який підтримував ідею створення партії¹⁰. 4 – 6 жовтня того ж року був скликаний Перший з’їзд радикалів, на котрому створено РУРП та прийнято її програму¹¹.

Представники студентської молоді: В.Будзиновський, В.Охримович, Є.Левицький, Ю.Бачинський, М.Ганкевич, О.Колесса, І.Гриневецький, Є.Вацик та деякі інші особи становили так зване “молоде” крило партії. На відміну від “старших” (І.Франка, М.Павлика), котрі сповідували “народницький” соціалізм, студенти надавали перевагу марксизму¹². При цьому марксистські переконання “молодих” носилися з акцентом на націоналістичному аспекті¹³, чого дотримувався навіть такий ортодоксальний соціаліст марксистського відтінку, як М.Ганкевич¹⁴. З одного боку, це було викликано тим, що студенти помилково вважали К.Маркса та Ф.Енгельса прихильниками відновлення української держави в етнографічних кордонах¹⁵, а з іншого, – на їх поглядах позначився вплив національних рухів інших пригноблених народів Австро-Угорщини та контакти “молодих” із представниками слов’янських держав¹⁶.

Ці відмінності яскраво проявилися вже на Першому з’їзді радикалів. У зв’язку з цим, програма РУРП була формально поділена на “максимальну” й “мінімальну” частини, перша з яких у більшій мірі відображала погляди “молодих”, друга – “старших”¹⁷. Загалом, останні, хоч і значно поступалися “молодим” у кількісному відношенні, проте завдяки своєму авторитету та організаційній перевазі змогли домогтися того, що погляди студентів навіть у максимальній частині програми були декларовані незначною мірою. Зокрема, тут зазначалося, що в “... справах суспільно-

економічних змагаємо до переміни способу продукції згідно із здобутками наукового соціалізму”¹⁸, що на практиці ні до чого конкретного членів партії не зобов’язувало. Крім того, не були враховані прагнення “молодих” у національному питанні. Їхня позиція, щоб у максимальній частині задекларувати прагнення до утворення власної держави, а у мінімальній зазначити, що РУРП буде домагатися поділу на східну (українську) та західну (польську) частини, була піддана критиці з боку І.Франка, М.Павлика та С.Даниловича.

Останній, зокрема, виступаючи з марксистських позицій, зазначив, що радикальна партія повинна виступати за солідарність пролетаріату всіх країн, а розподіл коронного краю може зашкодити цій солідарності. М.Павлик доводив недоцільність ідей В.Будзиновського цілком у дусі драгоманівських ідей: стверджував, що правильним завданням є не утворення української держави, а встановлення федерації вільних громад. І.Франко, який мав найбільший вплив у новій партії, виходив із точки зору народницького соціалізму. Він указував, що польські селяни повинні об’єднатися з українськими для боротьби з галицькою шляхтою, а поділ може призвести до втрати цінного союзника¹⁹. У кінцевому підсумку, “молоді” змогли домогтися тільки внесення до максимальної частини тези, що члени партії “...хочуть ... надання кожному народові можливості якнайповнішого розвитку культурного”²⁰.

Таким чином, програмні засади РУРП лише частково враховували погляди “молодих”, які становили значний відсоток членів партії²¹ (їхню кількісну перевагу засвідчило, зокрема, листування М.Драгоманова та засновників радикального руху восени 1891 р. Так, М.Драгоманов звернувся до “старших” і закликав їх не приймати до партії студентів, оскільки, на його думку, вони знаходяться у залежному становищі. У відповідь І.Франко зазначив, що, “коли б ми стали на сій думці, то, очевидно, прийшлося би в тій же хвилі сказати, що партії нема, а утворення її відкладається на неозначений час”²²). Як наслідок, програма РУРП слугувала джерелом протиріч між студентами, які домагалися її ревізії, та “старшими”, котрі прагнули не допустити цього.

Практично вся перша половина 1890-х рр. означена цією боротьбою. “Молоді”, насамперед члени віденського студентського товариства “Січ”, головний наголос робили на національному чинникові. Вони розгорнули жваву діяльність, у ході якої організували численні віче, друкували у львівських часописах матеріали, що мали на меті популяризацію так званого “державного права руського народу” та відповідно внесення його до програми РУРП²³. Така діяльність і низка робіт економічного плану, в яких характеризувалося становище аграрної, малорозвиненої у промисловому плані Східної Галичини²⁴, зумовили у 1893 р. написання, а через два роки публікацію праці “Україна irredenta”²⁵. У ній студент Львівського університету Ю.Бачинський уперше з економічної точки зору обґрунтував постулат самостійності українських земель²⁶. У кінцевому підсумку вищеозначена позиція молодих та вплив, що справила на суспільство праця Ю.Бачинського, стали вагомими чинниками, котрі дозволили на Четвертому з’їзді РУРП (29 грудня 1895 р.) внести постулат політичної незалежності галицьких та буковинських українців (наскільки це було можливим у рамках законодавства Австро-Угорщини) до програми партії²⁷.

Зауважимо, що гострі протиріччя між “молодими” і “старшими” існували також у питанні визначення основного “класового” противника радикальної партії. Після активного обговорення у галицькій пресі проблеми реформування Греко-католицької

церкви (йшлося, насамперед, про запровадження celibату) “старші” намагалися спрямувати основні зусилля радикалів на боротьбу зі священниками, прагнучи звести до мінімуму їхній вплив на селян. “Молоді” ж наполягали на тому, що слід основну увагу зосередити на боротьбі з дідичами. При цьому вони наголошували, що останні висисують селян кожного дня, тоді як священники тільки під час здійснення окремих обрядів кілька разів на рік²⁸.

Українсько-польські переговори наприкінці 1880-х рр. і так звана “нова ера”, проголошена Ю.Романчуком у листопаді 1890 р., прискорили процес створення РУРП. Крім того, кілька років боротьба радикалів проти “нової ери” слугувала для них потужним консолідуючим чинником²⁹. Щоправда, після того, як народовці відійшли від цієї політики, між ними та “старшими” радикалами почали швидко змінюватися контакти³⁰. “Молоді” ж своєю чергою виступили з різкою критикою подібних кроків “старших”, що стало ще одним каменем спотикання між групами³¹.

Таким чином, діяльність “молодих”, їхні ідейні переконання спричинилися до еволюції ідеологічних засад радикальної партії. Більше того, ця діяльність підготувала базу для виділення з радикального руху представників соціал-демократичного та націонал-демократичного політичних напрямків.

У другій половині 1890-х – у перші кілька років ХХ ст. студентська молодь відіграла досить скромну роль у радикальному русі. Причин такої ситуації було декілька. Насамперед, навчання у вищих навчальних закладах закінчили “молоді”, які ввійшли до політичної еліти нації завдяки тому, що вони стояли біля витоків українського радикалізму та спричинилися до появи першої української політичної партії. З іншого боку, у другій половині 1890-х рр. студенти більше уваги приділяли науковій діяльності³².

Безперечно, студенти й особливо члени “Академічної громади” – найчисельнішого українського студентського товариства Східної Галичини (товариство об’єднувало станом на кінець 1900 р. 228 студентів Львівського університету, або 66% усіх українських слухачів світських факультетів³³) продовжували підтримувати тісні стосунки з представниками радикальної партії. Так, у червні 1897 р. на прохання В.Будзиновського вони допомогли скликати збори керівництва радикальної партії, а у вересні 1897 р. брали участь у організації її з’їзду³⁴. До того ж у другій половині 1890-х рр. українські студенти підтримували тісні стосунки з М.Павликом, О.Терлецьким³⁵ і особливо з І.Франком. Наприкінці 1897 р. представники “Академічної громади” на власні кошти видали збірку його поезій “Мій ізмарагд”, а 31 жовтня наступного року організували та провели ювілейний вечір на честь 25-ліття творчої діяльності І.Франка³⁶.

Поряд із тим, значною популярністю у другій половині 1890-х рр. користувалася народницька ідеологія, а на рубежі ХІХ – ХХ ст. – політичні ідеали соціал-демократів³⁷. На початку ХХ ст. навіть відбулося кілька незначних ексцесів між керівництвом УРП та загалом студентства, особливо редакцією студентського часопису “Молода Україна”. Зокрема, видавці “Молодої України” та дописувачі органу УРП – “Громадський голос” надрукували на своїх шпальтах кілька статей, у яких кожна із сторін критикувала своїх опонентів³⁸. До того ж один із “ветеранів” радикального руху М.Павлик ще у 1901 р. назвав вчинену студентами сецесію* помилкою, яка

* Масове переведення українців із львівського в інші вузи Австро-Угорщини.

була більш вигідна полякам, ніж українцям. Інший лідер радикалів К.Трильовський дорікав студентам, що своїми “соціалістичними вибриками” на сторінках “Молодої України” вони погано впливають на свідомість молоді³⁹.

Кілька років більшість українських студентів перебувала під впливом соціал-демократії. Однак поступово в умовах загострення відносин між українцями й поляками серед молоді все більшою популярністю почали користуватися націоналістичні гасла⁴⁰.

За таких умов у другій половині першого десятиліття ХХ ст. серед студентства зріс авторитет радикальних та націонал-демократичних ідей. Однак студенти націонал-демократи попри відчутну перевагу серед галицьких українців їхніх старших наставників не змогли утвердитися як провідна політична сила серед молоді. На заваді цьому стояло кілька чинників. По-перше, навіть після запровадження загального голосування на виборах у австрійський парламент українці практично не мали впливу на політичні процеси в державі. Спроби ж через угодовські дії домогтися якихось поступок не давали серйозних результатів. Варто зауважити, що такий стан речей у суспільній свідомості пов’язувався з діяльністю націонал-демократів, які на початку ХХ ст. становили більшість серед українських послів до Державної ради. Водночас нові національні та соціальні гасла, пропаговані радикалами, масові акції, які вони проводили серед народу, могли якщо не привести до реального покращення умов життя галицьких українців, то, принаймні, дати на це надію⁴¹. По-друге, пріоритету серед студентської молоді націонал-демократичних ідеалів заважало те, що ряди студентства систематично поповнювали молоді люди, які виховувалися у “Січах” і знаходилися під впливом діячів радикальної партії⁴². Крім того, ймовірно, ще одним вагомим чинником, котрий відштовхував студентів від Націонал-демократичної партії (далі – НДП), були порівняно тісні контакти її представників із духовенством⁴³.

У зв’язку з цим студенти, зокрема представники “Академічної громади”, досить тісно співпрацювали з УРП. Так, керівництво “Академічної громади” дозволило членам радикальної партії провести 3 – 4 грудня 1905 р. у залі товариства таємні збори. Тут же 22 та 23 грудня 1906 р. УРП провела свої віче. Свідченням прихильності членів товариства до радикальних ідей може слугувати факт, що дозвіл на проведення віче на власний розсуд надав його голова. Пізніше в дирекції поліції він обґрунтував свій крок тим, що знав, як виділ “Академічної громади” відреагує на прохання УРП⁴⁴. Своєю чергою, керівники УРП виступали перед студентами-радикалами з доповідями⁴⁵, брали участь у їхніх зборах⁴⁶.

Упродовж декількох років напередодні Першої світової війни студенти-радикали спільно з молоддю соціал-демократичного спрямування (зауважимо, що соціал-демократи перед Першою світовою війною були недостатньо численними для того, щоб творити окрему політичну течію серед студентів. Саме тому у цей час вони гуртувалися з ідеологічно близькими до них радикалами⁴⁷), принаймні в організаційному відношенні, переважали своїх опонентів. Цю перевагу підтверджує низка факторів. Так, у загальностудентському часописі “Шляхи” серед матеріалів переважали статті, у котрих давалася позитивна оцінка радикальних ідей та критикувався консерватизм націонал-демократів⁴⁸. Підтверджують цю тезу також критичні зауваження, зміщені в часописі “Діло”. У них йшлося про те, що журнал “Шляхи” обслуговує тільки радикально-соціал-демократичну течію серед студентів⁴⁹.

Про перевагу радикально-соціалістичної течії свідчать також й інші обставини. Так, під час проведення Другого всеукраїнського студентського з’їзду у липні 1913 р., незважаючи на опір націонал-демократичної течії, більшість присутніх висловилося на підтримку резолюції, запропонованої В.Даниловичем. У ній, зокрема, йшлося про негативний вплив церкви на школу⁵⁰. Організаційну перевагу студентів-радикалів засвідчив також з’їзд радикального студентства у жовтні 1913 р., який був першим партійним з’їздом української молоді⁵¹. При цьому показовим є те, що на ньому, поряд із студентськими та загальнонаціональними справами, розглядалися питання діяльності УРП, її подальшої тактики і стратегії, а участь у дискусії брали провідні діячі партії: С.Данилович, М.Лагодинський, В.Стефанік, Л.Бачинський і навіть престарілий М.Павлик⁵².

Таким чином, можна стверджувати, що українські студенти Східної Галичини, які ще у кінці 1880-х рр. намагалися об’єднати навколо організованих ними періодичних видань діячів радикального руху, а влітку 1890 р. виступили з ініціативою створити політичну партію, відіграли важливу роль у формуванні РУРП. Чітка позиція студентської молоді у питанні політичної самостійності українських земель зумовила винесення відповідного постулату до програми радикальної партії.

На рубежі ХІХ – ХХ ст. намітився певний спад у відносинах між студентством та представниками РУРП. Це було викликано перевагою серед молоді спочатку націонал-демократичної, а згодом соціал-демократичної ідеологій та суперечками між окремими лідерами радикального руху та загалом студентства. Однак, починаючи з другої половини першого десятиліття ХХ ст. і завершуючи передвоєнними місяцями, із загостренням українсько-польських відносин радикальні ідеї стали більш популярними серед студентів. Відповідна ситуація супроводжувалася поглибленням контактів між РУРП та представниками студентської молоді. До того ж спостерігалось посилення ролі українського студентства у радикальному русі.

¹ Благий В. Відносини між українським та польським студентством Львова на початку ХХ ст. // Українсько-польські відносини в Галичині в ХХ ст.: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (21 – 22 листопада 1996 р.). – Івано-Франківськ, 1997. – С.98–102; Студенти-медики Львівського університету на початку ХХ ст. (1900 – 1914 рр.) // Львів: місто – суспільство – культура: Збірник наукових праць. – Т.3 / За ред. М.Мудрого (Вісник Львівського університету. Серія історична. Спеціальний випуск). – Львів, 1999. – С.409–420; Його ж. Українська студентська преса Галичини (60-ті рр. ХІХ ст. – 1914 р.): історико-бібліографічний огляд // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики / За ред. М.Романюка. – Львів, 1998. – Вип.5. – С.421–453; Ковалюк Р. Національний рух студентів Львівської політехніки (друга половина ХІХ – перша половина ХХ ст.). – Львів, 2002; Його ж. Національно-патріотичний рух студентської молоді Галичини в 1900 – 1914 рр. // Галичина: науково-просвітній краєзнавчий часопис. – Івано-Франківськ, 2002. – №6. – С.35–46; Його ж. Український студентський рух на західних землях ХІХ – ХХ ст. – Львів, 2001; Леник В. Українська організована молодь (молодечі організації від початків до 1914 р.). – Мюнхен–Львів, 1994.

² Грицак Я. “Молоді” радикали в суспільно-політичному житті Галичини // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Т.222. Праці історико-філософської секції. – Львів, 1991. – С.71–110.

³ Калинович В.І. Політичні процеси Івана Франка та його товаришів. – Львів, 1967. – С.84–85; Химка Дж-П. Зародження польської соціал-демократії та українського радикалізму у Галичині (1860–1890). – К., 2002. – С.89.

⁴ Центральний державний історичний архів України у Львові (далі – ЦДАУ у Львові). – Ф.663, оп.2, спр.84, арк.22; Химка Дж-П. Зародження польської соціал-демократії та українського радикалізму у Галичині (1860–1890). – К., 2002. – С.176–177, 196–197.

⁵ До М.П. Драгоманова (близько 24 травня 1887 р.) // Франко І. Зібрання творів у 50-ти томах. – Т.49. Листи (1886–1894). – К., 1986. – С.111–113; Животко А. Історія української преси. – Мюнхен,

1989–90. – С.134; Ковалюк Р. Український студентський рух на західних землях ХІХ – ХХ ст. – Львів, 2001. – С.17–18.

⁶ До М.П. Драгоманова (близько 24 травня 1887 р.) // Франко І. Зібрання творів у 50-ти томах. – Т.49. Листи (1886–1894). – К., 1986. – С.113; До М.П. Драгоманова (19 жовтня 1887 р.) // Франко І. Зібрання творів у 50-ти томах. – Т.49. Листи (1886–1894). – К., 1986. – С.126.

⁷ До М.П. Драгоманова (близько 24 травня 1887 р.) // Франко І. Зібрання творів у 50-ти томах. – Т.49. Листи (1886–1894). – К., 1986. – С.111–113; До Ф.К. Вовка (16 квітня 1888 р.) // Франко І. Зібрання творів у 50-ти томах. – Т.49. Листи (1886–1894). – К., 1986. – С.155; Будзиновський В. Як чоловік зійшов на пана. Автобіографія автора. – Львів, 1937. – С.12; Животко А. Історія української преси. – Мюнхен, 1989–90. – С.134; Химка Дж.-П. Зародження польської соціал-демократії та українського радикалізму у Галичині (1860–1890). – К., 2002. – С.199–200.

⁸ Кравець М.М. До питання про Русько-українську радикальну партію у Східній Галичині у 90-х роках ХІХ ст. // 3 історії західноукраїнських земель. – К., 1957. – Вип.3. – С.130; Химка Дж.-П. Зародження польської соціал-демократії та українського радикалізму у Галичині (1860–1890). – К., 2002. – С.202.

⁹ Химка Дж.-П. Зародження польської соціал-демократії та українського радикалізму у Галичині (1860–1890). – К., 2002. – С.184, 202.

¹⁰ Химка Дж.-П. Зародження польської соціал-демократії та українського радикалізму у Галичині (1860–1890). – К., 2002. – С.203.

¹¹ Жерноклеєв О. Українська соціал-демократія в Галичині: нарис історії (1899–1918). – К., 2000. – С.33.

¹² Грицак Я. “Молоді” радикали в суспільно-політичному житті Галичини // Записки НТШ. – Львів, 1991. – Т.222. – С.74; Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923: історія / Кер. авт. кол. О.Карпенко. – Івано-Франківськ, 2001. – С.49–50.

¹³ ЦДДАУ у Львові. – Ф.372, оп.1, спр.38, арк.34.

¹⁴ Темницький В. Микола Ганкевич // Головацький І. Володимир Темницький і його рід. – Львів, 2002. – С.169.

¹⁵ ЦДДАУ у Львові. – Ф.372, оп.1, спр.38, арк.30; Сухий О. Галичина між Сходом і Заходом. Нарис історії ХІХ – початку ХХ ст. – Львів, 1999. – С.190.

¹⁶ Будзиновський В. Екзгумація і нові похорони // Діло. – 1912. – 13 н. ст. квітня (31 ст. ст. березня); Будзиновський В. Ішли діди на муки. – Львів, 1995. – С.28–29.

¹⁷ Жерноклеєв О. Українська соціал-демократія в Галичині: нарис історії (1899–1918). – К., 2000. – С.33.

¹⁸ Програма Русько-української радикальної партії // Українська суспільно-політична думка в ХХ ст. Документи і матеріали: В 3 т. – Т.1. 1983. – С.9.

¹⁹ Будзиновський В. Екзгумація і нові похорони // Діло. – 1912. – 13 н. ст. квітня (31 ст. ст. березня); Будзиновський В. Смішне в поважнім // Нові шляхи. – 1930. – №10. – С.64.

²⁰ Програма Русько-української радикальної партії // Українська суспільно-політична думка в ХХ ст. Документи і матеріали: В 3 т. – Т.1. 1983. – С.9.

²¹ Жерноклеєв О. Українська соціал-демократія в Галичині: нарис історії (1899–1918). – К., 2000. – С.33.

²² До М.П. Драгоманова (29–31 серпня 1891 р.) // Франко І. Зібрання творів у 50-ти томах. – Т.49. Листи (1886–1894). – К., 1986. – С.292.

²³ Будзиновський В. Ішли діди на муки. – Львів, 1995. – С.29–31; Лаврівський В. Народовці проти народовців // Народ. – 1891. – Ч.4. – С.26–27; Руське державне право і народна справа // Народ. – 1891. – Ч.1. – С.8–10; Чорновол І. Польсько-українська угода 1890–1894 рр. – Львів, 2000. – С.195.

²⁴ Левицький Е. Політика краєва і загранична // Народ. – 1892. – Ч.15–18. – С.139–141; Охримович В. Жолудкові ідеї // Народ. – 1892. – Ч.9. – С.119–121; Охримович В. Жолудкові ідеї // Народ. – 1892. – Ч.10. – С.134–135; Охримович В. Про смертність в Галичині і сі причини або чому русини так чисельно на тамтой світ емігрують // Народ. – 1893. – №3. – С.29–31.

²⁵ Бачинський Ю. Україна ingredienta // Українська суспільно-політична думка в ХХ ст. Документи і матеріали: В 3 т. – Т.1. 1983. – С.26–33; Бегей І. Юліан Бачинський: соціал-демократ і державник. – К., 2001. – С.20–21.

²⁶ Бачинський Ю. Україна ingredienta // Українська суспільно-політична думка в ХХ ст. Документи і матеріали: В 3 т. – Т.1. 1983. – С.26–33.

²⁷ Бегей І. Юліан Бачинський: соціал-демократ і державник. – К., 2001. – С.25.

²⁸ ЦДДАУ у Львові. – Ф.663, оп.2, спр.72, арк.111–113(зв).

²⁹ Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (ХІХ – 1939 р.). – Івано-Франківськ, 1993. – С.81; Химка Дж.-П. Зародження польської соціал-демократії та українського радикалізму у Галичині (1860–1890). – К., 2002. – С.202.

³⁰ Будзиновський В. Похорони “нової ери” // Народ. – 1893. – №1. – С.8–9; Франко І. Зібрання творів у 50-ти томах. – Т.49. Листи (1886–1894). – К., 1986. – С.739.

³¹ ЦДДАУ у Львові. – Ф.683, оп.1, спр.12, арк.113–113(зв).

³² Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України. Відділ рукописів (далі – ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України. В. р.). – Ф.119, спр.1, арк.71(зв), 248; Спр.2, арк.2(зв), 59, 113(зв), 267(зв); Спр.3а, арк.44(зв), 60, 68(зв), 69, 70, 81.

³³ Загальні збори Товариства “Академічна Громада” // Молода Україна. – 1900. – Ч.3–5. – С.424.

³⁴ ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України. В. р. – Ф.119, спр.2, арк.231(зв), 296(зв).

³⁵ ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України. В. р. – Ф.119, спр.2, арк.296(зв); Мочульський М. Из последних десятилетий жизни Ивана Франко // Иван Франко в воспоминаниях современников. – М., 1966. – С.198.

³⁶ ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України. В. р. – Ф.119, спр.2, арк.216, 317-зв; Спр.3, арк.243, 3 протоколу загальних зборів Товариства “Академічна громада” у Львові... // Володимир Гнатюк. Документи і матеріали 1871–1989. – Львів, 1998. – С.42; Мочульський М. Из последних десятилетий жизни Ивана Франко // Иван Франко в воспоминаниях современников. – М., 1966. – С.196–197.

³⁷ Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО). – Ф.296, оп.1, спр.6, арк.12, 15; ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України. В. р. – Ф.119, спр.1, арк.373, 411; Спр.2, арк.46(зв), 52(зв), 446(зв); Спр.3, арк.51, 120(зв); Спр.3 а, арк.8(зв).

³⁸ Жерноклеєв О. Українська соціал-демократія в Галичині: нарис історії (1899–1918). – К., 2000. – С.34.

³⁹ Trylowski W. Nacjonalny ruch Rusiny w Sicze. – Krakow, 1905. – S.20.

⁴⁰ Благий В. Українська студентська преса Галичини (60-ті рр. ХІХ ст. – 1914 р.): історико-бібліографічний огляд // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики / За ред. М.Романюка. – Львів, 1998. – Вип.5. – С.434.

⁴¹ О.М. Суспільно-політичний світогляд сучасного українського студентства // Шляхи. – 1914. – Ч.12–13. – С.180.

⁴² Гуйванюк М. Січовий рух у Галичині (1900–1914 рр.) (організаційна структура та кількісний вимір) // Краснавець Прикарпаття. – 2004. – №3. – С.17; Доценко А. Українські громадсько-патріотичні об'єднання “Січ” і “Сокіл” // Українсько-польські відносини в Галичині в ХХ ст.: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (21–22 листопада 1996 р.). – Івано-Франківськ, 1997. – С.126; Трильовський К. Дещо про вагу січового руху // Календар Українського Народного Союзу на 1929 р. – С.96.

⁴³ О.М. Суспільно-політичний світогляд сучасного українського студентства // Шляхи. – 1914. – Ч.12–13. – С.182.

⁴⁴ Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО). – Ф.293, оп.1, спр.24, арк.4; Ф.350, оп.1, спр.2939, арк.31.

⁴⁵ ЦДДАУ у Львові. – Ф.400, оп.1, спр.21, арк.5.

⁴⁶ Заклинський Р. На шляху партійної диференціації українського студентства (І. радикальний студентський з'їзд) // Шляхи. – 1913. – Ч.11. – С.150.

⁴⁷ О.М. Суспільно-політичний світогляд сучасного українського студентства // Шляхи. – 1914. – Ч.12–13. – С.181–182.

⁴⁸ Заклинський Р. На ту саму тему // Шляхи. – 1913. – Ч.3–5. – С.56–57; Заклинський Р. На шляху партійної диференціації українського студентства (І. радикальний студентський з'їзд) // Шляхи. – 1913. – Ч.8–9. – С.101–105; Заклинський Р. На шляху партійної диференціації українського студентства (І. радикальний студентський з'їзд) // Шляхи. – 1913. – Ч.10. – С.128–130; З товариства української радикальної молодіжної “Драгоманівська Громада” у Львові // Шляхи. – 1914. – Ч.11. – С.165–166; Лозинський М. До дискусії на студентському з'їзді // Шляхи. – 1913. – Ч.7. – С.86–88; Ю.О. З П Секції ім. М. Драгоманова у Львові // Шляхи. – 1913. – Ч.8–9.

⁴⁹ Студентський конгрес // Діло. – 1913. – 8 н. ст. липня (25 ст. ст. червня). – С.2.

⁵⁰ Наш з'їзд. Резолюції // Шляхи. – 1913. – Ч.7. – С.82.

⁵¹ Заклинський Р. На шляху партійної диференціації українського студентства (І. радикальний студентський з'їзд) // Шляхи. – 1913. – Ч.11. – С.149.

⁵² Заклинський Р. На шляху партійної диференціації українського студентства (І. радикальний студентський з'їзд) // Шляхи. – 1913. – Ч.8–9. – С.103–104; Заклинський Р. На шляху партійної диференціації українського студентства (І. радикальний студентський з'їзд) // Шляхи. – 1913. – Ч.10. – С.128–130; Заклинський Р. На шляху партійної диференціації українського студентства (І. радикальний студентський з'їзд) // Шляхи. – 1913. – Ч.11. – С.149–150.

In the article collaboration of the Ukrainian students and representatives of the radical movement during the 1890 – 1914-es was investigated. The author concentrates his attention on the elucidating of the student's role in the process of founding and forming of ideological base of the Rus-Ukrainian radical party. The relations between the student's youth and the Ukrainian radical party in the beginning of the XX th century have been analyzed in this article too.

Key words: radical movement, student's youth, the Rus-Ukrainian radical party, Eastern Halychyna, the Ukrainian radical party.

УДК 94 (477.83/86)
ББК 63.3 (4Укр) 614

Олег ПАВЛИШИН

ЄВРЕЙСЬКЕ НАСЕЛЕННЯ СХІДНОЇ ГАЛИЧНИНИ У 1918–1919 рр.: СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТ*

Єврейське населення Східної Галичини обрало нейтральну позицію в українсько-польському конфлікті 1918–1919 рр., однак співпрацювало з владою ЗУНР в органах адміністрації, самоврядування й торгівельній сфері. Унаслідок негараздів воєнного часу єврейська спільнота краю перебувала у важкому соціальному становищі. Антиєврейські акції (погроми) на території ЗУНР мали поодинокий характер.

Ключові слова: Східна Галичина, Західно-Українська Народна Республіка (ЗУНР), міжнаціональні стосунки, єврейське населення, соціальне становище.

Доля єврейського населення Східної Галичини викликає зацікавлення в істориків Першої світової війни та національних революцій. Крім того, що ця територія була одним із ключових театрів бойових дій, після закінчення війни на неї претендували Друга Річ Посполита та Західно-Українська Народна Республіка. Під час військового конфлікту між цими новоутвореними державами, що тривав із листопада 1918 р. по червень 1919 р., серед двох вогнів опинилися євреї, які становили значну частину населення краю. Політична та військова діяльність єврейського населення в Східній Галичині у 1918–1919 рр. була темою ряду спеціальних публікацій¹. У даній статті на підставі використання ширшого джерельного матеріалу спробуємо виокремити соціальні аспекти цієї проблеми. Розглянемо також специфіку українсько-єврейських взаємин на центральному та повітовому рівнях.

У перші дні листопада 1918 р. українці без пролиття крові встановили владу у Львові та у 50-ти повітах Східної Галичини. Незважаючи на те, що армія та уряд ЗУНР 21 листопада того ж року були змушені залишити Львів, українська влада продовжувала розбудовувати національні державні структури на більшості території краю².

Галицькі євреї відразу прореагували на революційні події. На початку листопада 1918 р. на стінах львівських мурів з'явилося друковане на івриті повідомлення про перехід влади на території Східної Галичини до рук Української Національної Ради (далі – УНРади)³. Для центрального та повітового керівництва західноукраїнської держави взаємовідносини з єврейською спільнотою були особливо важливі – в деяких містах євреї становили значну частину населення: у Станиславові та Коломиї – близько 50%, у Стрию – 40%, у Золочеві та Чорткові – 30%⁴. Євреї були потенційними союзниками українців у їх боротьбі з Польщею. З іншого боку, від національної політики українського керівництва безпосередньо залежали внутрішня стабільність та міжнародний авторитет новоутвореної держави.

В ухвалі УНРади від 19 жовтня 1918 р. були задекларовані визнання євреїв як нації і гарантія їх національно-персональної автономії⁵. 1 листопада 1918 р. тимчасовий законодавчий орган підтвердив рівноправність національних спільнот

* У сучасному українському науковому дискурсі вживається назва “євреї”. У Східній Галичині ХІХ – першої половини ХХ ст. в українськомовних текстах українці та євреї майже виключно використовували назву “жиди”, тому у цитатах та в іменуваннях інституцій залишаємо автентичні назви.